

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477.82) «19»:329.17+329.614(477.82)(091

АНТОНЮК Я. М.

<https://orcid.org/0000-0002-9419-5990>

ЗЕК Б. М.

<https://orcid.org/0000-0002-7116-7487>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.37.2022.3-17>

ОСТАННІ БОЇВКИ ОУН (МЕЛЬНИКІВЦІВ): ЛУЦЬКИЙ РАЙОН (1945 – 1950 рр.)

Дослідження аналізує створення та діяльність у післявоєнний період диверсійно-терористичних підрозділів (боївки) мельниківського підпілля. Доводить, що чітко окресленим місцем зазначеного процесу були терени Луцького району Волинської області. Хронологічно він охоплював період 1946 – 1950 рр. Встановлено, що зазначені боївки були сформовані з місцевих жителів віком від 16-ти до 29-ти років. Озброєні вони були стрілецькою зброєю (пістолетами, гвинтівками, автоматами, кулеметами), а також гранатами. Диверсійно-терористична діяльність мельниківських боївок спрямовувалася на радянських силовиків, чиновників, активістів, а також тасмних інформаторів. Тобто вони були тотожними своїм конкурентам – бандерівському підпіллю. Єдиною відмінністю мельниківських боївок була їх мала чисельність та ізолюваність. Кур'єрський зв'язок з керівництвом Проводу українських націоналістів в Мюнхені був несистемним. Суттєвим чином він вплинув лише на процес формування зазначених мельниківських диверсійно-терористичних підрозділів.

Ключові слова: ОУН(М), Волинська область, мельниківці, боївка, МДБ, МВС, диверсії, теракти, кур'єри.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У післявоєнний період Волинь залишалася тереном збройного протистояння українського націоналістичного підпілля радянської влади. Окресленій темі присвячений чималий доробок вітчизняних та закордонних істориків. Проте, дотепер поза увагою істориків залишається боротьба підпілля ОУН(М) з органами радянської влади. Чільне місце у цьому питанні займає Волинська область. Зазначені терени стали базою найбільш дієвих осередків мельниківської мережі, яким вдалося створити власний бойовий підрозділ.

Антонюк Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, співробітник Галузевого державного архіву Служби безпеки України (м. Київ).

Зек Богдан Миколайович, кандидат історичних наук, завідувач науково-експозиційного відділу новітньої історії Волині Волинського краєзнавчого музею (м. Луцьк).

© Антонюк Я.М., Зек Б.М., 2021

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Створення та функціонування збройних формувань ОУН(М) періоду Другої світової війни було розкрито у статті Костянтина Бондаренка (*Бондаренко, 1998*) та Андрія Д'яченка (*Д'яченко, 2017*). Долі мельниківців з с. Забороль Луцького району дослідила Тетяна Байда (*Байда, 2006*). Особливості будови мережі ОУН(М) 1941–1944 рр. на Волині досліджував Богдан Зек (*Зек, 2019; 2020*). Післявоєнний період зазначеної теми розглядався у публікаціях Ярослава Антонюка (*Антонюк, 2012; 2014*).

Мета та завдання дослідження. Необхідність аналізу та узагальнення попередніх досліджень, а також доповнення їх значним пластом раніше невідомих документів радянських спецслужб, зумовило необхідність реалізації цього дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: охарактеризувати становище мережі ОУН(М) на період приходу радянської влади; визначити етапи формування збройних підрозділів, їх завдання, напрями роботи, персональний склад; охарактеризувати сили і засоби органів НКДБ-МДБ у боротьбі з мельниківцями на теренах Волинської області.

Виклад основного матеріалу. Напередодні приходу Червоної армії у 1944 р. підпілля ОУН(М) на Волині перебувало у скрутному становищі. Евакуація за кордон керівництва, більшої частини активу (насамперед, Українського легіону самооборони – УЛС), а також активізація опонентів бандерівців, підірвали й без того слабкі позиції мельниківців в українському визвольному русі (*Зек, 2019: 67*). Попри це частина їхніх прибічників залишилися в радянському заплілі та очікували слушної нагоди для продовження боротьби. На теренах Волинської області зазначені процеси мали низку особливостей. Головною з них було створення мельниківцями власних бойових підрозділів.

Зачинателем цієї роботи був 26-річний Володимир Омельчук («Старий») з с. Городище Луцького району (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 220*). У період німецької окупації він служив в українській допоміжній поліції, а весною 1944 р. був мобілізований до Червоної армії (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 67*). Восени того ж року «Старий» дезертирував, повернувся додому і почав організовувати боївку. До її складу увійшли жителі с. Забороль: 15-річний Іван Холонюк і 14-річний Сергій Шевчук («Малий»). Омельчук видав кожному юнаку гвинтівку та

по 15 набоїв до них. Через кілька місяців до їхньої групи приєднався 25-річний односелець Микола Боблах («Лом», «Дзідзюропа»), який також дезертирував з Червоної армії (*Байда, 2006: 41-46*). На озброєнні він мав пістолет-кулемет ППШ (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 68*). Весною 1945 р. до боївки також вступив Парфен Левчук («Кум») (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 218*). Водночас у південно-західній частині Ківерцівського району була створена та діяла боївка уродженця с. Жидичин Івана Селюка («Батько»). Зазначений мельниківець закінчив розвідувально-диверсійну школу у Мюнхені та був направлений кур'ером на Волинь (*Антонюк, 2012: 51*). Упродовж 1945 р. зазначені боївки ліквідували 8 осіб, яких підозрювали у співпраці з радянськими спецслужбами. Зі сторони підпільників 3 вересня того ж року загинув Парфен Левчук («Кум») (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 219*).

Активізацію бойової діяльності мельниківців спричинило прибуття літаком у серпні 1946 р. з Мюнхена на Волинь 2-х емісарів ОУН – Володимира Іванова та Пилипа Бондарука. Обидва були уродженцями Луччини, вступили 1939 р. до підпілля ОУН, служили з літа 1941 р. в місцевій українській допоміжній поліції, а восени 1943 р. приєдналися до УЛС. Очолив боївку 26-річний Володимир Іванов («Похмурий», «Яструб») з с. Городині, а його заступником був 25-річний Пилип Бондарук («Остап») з с. Забороль (*ГДА СБУ, ф. 65, оп. 1, спр. С-9079, т. 45, арк. 94-95*). Упродовж кількох місяців до складу зазначеної боївки увійшли: «Старий» – Володимир Омельчук, «Дзідзюропа» – Микола Боблах, «Борис» – Сергій Шевчук, «Білас» – Парфен Рудюк, 1917 року народження, мешканець с. Городище, «Борис», «Денис» – Мефодій Козачук, 1929 року народження, мешканець с. Гірка Полонка (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 38-39*). У квітні 1947 р. нелегально перейшов кордон із СРСР та приєднався до «Похмурого» 23-річний «Мудрий» – Сергій Тандрик з с. Усичівська Діброва. (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 71-72*). Тобто до складу боївки «Похмурого» входило вісім осіб, віком від 29-ти до 16-ти років, усі вони були уродженцями кількох сусідніх сіл на південний захід від Луцька. На озброєнні вони мали автомати ППШ, пістолети та гранати. Одяг учасників боївки «Похмурого» мав елементи радянської, німецької та чеської військової форми (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 39*).

Основним місцем базування боївки став Боголюбський ліс. За кілометр від села Забороль були облаштовані дві криївки на відстані 5 – 10 м. Вхід до однієї з них знаходився під кущем горіха, який ріс у металевому ящику (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 61–62*). Іншими місцями базування були: хутір Підпожарниця Заборольської сільради, села Городище, Баїв, Боголюби, Ратнів та Богушівка (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 40*).

Інструктуючи «Похмурого» та «Остапа», референт зв'язку Проводу українських націоналістів (далі – ПУН) з краєм Михайло Балейчук («Марко») зазначав, що їм необхідно організувати кілька ретельно підготовлених диверсійно-терористичних операцій. Зазначені дії мали засвідчити збройну присутність ОУН(М) в регіоні (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 159*). Спрямовувалися вони на представників радянського партійного активу, силових структур та їхньої агентури (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 42*). Так, упродовж 1947 р. боївка «Похмурого» ліквідувала дев'ятьох осіб. Зокрема, 29 квітня в с. Богушівка – старшину Степана Корольчука, який приїхав додому у відпустку (*Антонюк, 2012: 53*). 26 червня – голову Городищенської сільради Івана Нежваловського і його доньку – комсомолку Феклу. 21 вересня – жителів с. Городині Григорія та Єву Котлярчуків, секретаря комсомольської організації с. Чеховщина Степана Савчука та с. Городок Марію Корук, комсомольця Михайла Філанюка (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 154, 194*). Наступного 1948 р. боївка «Похмурого» продовжила здійснювати диверсійно-терористичні операції: 17 лютого вбили завгоспа колгоспу с. Буяні Павла Котлярчука, 29 лютого – голову колгоспу с. Забороль Василя Поліщука і уповноваженого міністерства заготівель Дмитра Ригу, 30 травня – депутата сільради с. Ратнів Петра Лясковського, а у жовтні – голову сільради с. Гірка Полонка Митрофана Данилюка (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 225-226*). 10 січня 1949 р. боївка «Остапа» вбила голову сільради с. Жидичин Михайла Чичрина (*Антонюк, 2012: 53*). Тобто упродовж 1947–1949 рр. боївкою «Похмурого» було ліквідовано більше 20-ти представників радянсько-партійного та колгоспного активу. Переважна більшість зазначених осіб підозрювалася мельниківцями у співпраці з органами МДБ-МВС. Тому покарання щодо них було

максимально суворим, включно до колективної відповідальності. Так, наприкінці серпня 1947 р. у с. Городище Торчинського району боївкою «Остапа» за цими звинуваченнями було вбито сім'ю Сви Кушнірук (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 159*).

При виконанні зазначених операцій мельниківці інколи використовували маскування під супротивника. Так, 12 серпня 1947 р. у формі міліціонерів обстріляла автомобіль районної ради, а також викрали та вбили священника церкви с. Лаврів Луцького району Олексія Главацького, який закликав вірян виконувати хлібопоставку державі (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 225; ф. 6, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 203*).

У виняткових випадках мельниківці застосовували терор щодо ймовірних радянських агентів у своїй підпільній мережі. Так, боївка «Похмурого» ліквідувала в Баївському лісі наречену «Остапа» – вчительку Ніну Голоднюк (інформаторку підпілля), яку запідозрили у співпраці з органами МДБ (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 157; ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 15*). Траплялися випадки ліквідації осіб, які намагалися спровокувати конфлікт мельниківців з бандерівцями. 21 червня 1947 р. боївка «Похмурого» вбила за це жителя с. Забороль Євгена Ангелка (переселенця з Закерзоння) (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 130-132*). Обидві конкуруючі фракції ОУН намагалися у цей період дотримуватися нейтралітету (*Григоренко, 2002: 4*).

Слід зазначити, що всередині мельниківських боївок існували внутрішні конфлікти. Один із зазначених підпільників (ймовірно, Сергій Шевчук – «Борис») описав їх у своєму записнику. Щодо «Остапа» він зазначив: «Ця особа ішла зовсім помимо програми і устрою націоналіста... його хвилює лише особистий комфорт і вигода» (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 201, 207*). Також «Борис» писав, що його керівник зловживав спиртним. Нібито на початку 1947 р. «Остап» випадково підстрелив «Лома». Після цього був роззброєний «Похмурим», «Мудрим» і «Старим» (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 207*). Негативно «Борис» описує проведену 2 травня 1948 р. на дорозі між селами Ратнів та Баїв засідку. Біля мосту через р. Черногузку назустріч боївці виїхав автомобіль ГАЗ-67. У ньому перебував працівник луцької будівельно-монтажної організації з дружиною, 3 місячним сином, обома батьками та братом (*ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 372, т. 32, арк. 81*). Підпільники хотіли зупинити авто, але «Остап»,

будучи нападнику, несподівано відкрив по ньому вогонь. Внаслідок безглуздої стрілянини загинули невинні люди. Подібну характеристику «Борис» надав «Старому»: «Протягом свого перебування у підпіллі ця особа цілком не відповідала перед належними йому законами. Натомість прихильним було ставлення до «Мудрого» та кількох інших підпільників. «Біласа» названо відважним, «Лома» – стійким, а «Дениса» – розумним» (АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 205 – 206, 208, 212 – 216).

Метою диверсійно-терористичні операції боївки «Похмурого» проти «істрєбків» (винищувальних батальйонів) було заволодіння зброєю, боєприпасами, а також ліквідацію їхніх командирів. Так, 3 червня 1947 р. у бійця винищувальної групи с. Забороль Сергія Климчука був забраний ручний кулемет (АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 134), а в «істрєбків» с. Ратнів – кулемет та гвинтівки. 5 лютого 1948 р. у групи самооборони с. Вікторяни було забрано 4 гвинтівки. 25 травня того ж року у с. Лаврів вбили старшого винищувальної групи райвідділу МДБ Феодосія Киричука та забрали 4 гвинтівки (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 225 – 226). У травні 1949 р. «Остап» забрав 8 одиниць зброї винищувальної групи в с. Богушівка (ГДА СБУ, ф. 13, оп.1, спр. 372, т. 32, арк. 86).

Поряд із збройними акціями боївка «Похмурого» брала участь у розбудові підпільної мережі, займалась розвідувальною та пропагандистською роботою. Остання передбачала, що незабаром розпочнеться війна між СРСР та англо-американським блоком, який підтримують мельниківці. Після поразки більшовиків Україна відновить свою державність (АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 160). Для виготовлення агітаційних матеріалів боївка «Похмурого» використовувала циклостіль та друкарські машинки. Одна з них була закопана на подвір'ї жительки с. Городині (АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 61). Зазначені листівки розповсюджували не лише в селах, а й також у містах. Наприклад, 1949 р. у Луцьку напередодні відзначення «Жовтневої революції» (Крещук, 1989: 4).

Організаційна та пропагандистська робота боївки «Похмурого» мала помітні успіхи. Так, не менше 20 жителів Забороля співпрацювали з його групою. На свій бік ОУН(М) вдалося залучити навіть кількох прихильників бандерівців. Серед розвідників «Похмурого» були: заступник голови сільради с. Городині

Торчинського району, бійці винищувальних груп «істребків», демобілізовані червоноармійці, працівники пожежної охорони Луцька і газети «Радянська Волинь», студенти Луцького учительського інституту, Львівського залізничного технікуму, Кременецької медичної школи, вчителі місцевих шкіл (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 36-37, 40–41, 77–79, 83, 87–89, 154, 156–157*).

Було налагоджено зв'язок із мельниківцями Рівненської області. Безпосередньо від «Похмурого» отримували інструкції Гнат Дігтярук із хутора Морги і Зінаїда Остапчук з с. Білогородка Вербського району. Паролем для неї слугувала фраза: «Хмель Богдан прийде», відповідь: «Перемога буде» (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 36–37, 103*). В окремих випадках мельниківцям вдавалося залучати на свій бік навіть переселенців з-за Збруча. Наприклад, уродженка Вінницької області Марія Малашевська, яка працювала вчителькою німецької мови в школі с. Забороль, приєдналася до мережі ОУН(М) та отримала псевдо «Бита». У червні 1947 р. вона повернулася додому та продовжила підтримувати зв'язок з мельниківцями (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 52*). Працюючи вчителькою школи с. Мізяків Калинівського району, Малашевська двічі надсилала зашифровані листи на адресу Ніни Голоднюк у Забороль. У них вчителька інформувала мельниківців про антирадянські настрої місцевого населення (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 102*). У вересні 1947 р. «Похмурий» навіть планував прибути в с. Мізяків. Волинські мельниківці також намагалися налагодити контакти з білоруськими націоналістами (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 82*).

Проте головну роль відіграв зв'язок з керівним центром у Мюнхені. З метою його налагодження підпільник «Мудрий» надіслав від імені жителя с. Забороль Михайла Цаля (переселенця з Закерзоння) в Польщу мельниківцю Владу Домбровському зашифрованого листа (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 36–37*). Відтак на Волинь було відправлено кур'єрів – Миколу Данилюка та Фелікса Шуманського («Зірного») (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 2, арк. 1–3*). У ніч на 8 липня 1947 р. вони нелегально перейшли через радянський кордон (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 60*). Однак, поблизу с. Бродятин Малоритського району Брестської області Білорусі, коли чоловіки зайшли на одне з подвір'їв напитися води, їх випадково затримав

дільничний міліціонер, який відмовився від запропонованого хабаря. Під час конвоювання мельниківці скористались ситуацією та почали втікати (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 62*). Фелікс Шуманський був майже одразу затриманий, а Микола Данилюк дістався до залізничної станції Малорита і 15 липня приїхав потягом в м. Луцьк. Звідти вирушив в с. Забороль, відшукав Михайла Цаля та написав «Похмурому» записку: «Я є Данилюк Микола, якого ви знаєте, прибув з-за кордону, «Лисничівка-10». Невдовзі кур'єра відвели у Боголюбський ліс (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 111 – 112*). Підпільники цікавилися в Данилюка перспективами війни між країнами Заходу та СРСР. Дізнавшись, що доведеться далі чекати сприятливої ситуації, сильно засмутилися. Далі мельниківці розповіли кур'єру про своє катастрофічне становище. Через активізацію органів МДБ, з лісу виходять лише вночі. Населення остерігається допомагати підпіллю. Тому продукти нерідко доводиться забирати під тиском (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 64*). «Похмурим» було прийнято рішення, що Данилюк повертатиметься до Мюнхена разом із «Мудрим», який мав зашиті у комір піджака паролі зв'язку з мельниківцями Вінничини (питання: «Чи готель № 0217 відкритий?, відповідь: «Готель № 0016 відкритий») та Перемишльщини (питання: «Я прийшов від Саші, відповідь: «Перемишель – Люблін») (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 73*). На випадок перевірки «Мудрий» мав тимчасове військове посвідчення, а Данилюк – посвідку про звільнення від служби (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 74*). 23 липня 1947 р. вони вирушили з Луцька до Малорита, де планували перейти кордон (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 158*). На залізничній станції Заболоття (Ковельський район Волинської області) Данилюка затримали та доставили у відділення МДБ. Натомість «Мудрому» вдалося втекти (знаходився на момент перевірки у коридорі) та повернутися до боївки «Похмурого». Заарештованого Данилюка співробітники МДБ відправили до Луцька, де він почав надавати свідчення (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 1, арк. 65*). На їх основі органи УМДБ Волинської області завели на боївку «Похмурого» оперативну справу «Емігранти» (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 11*). З метою її ліквідації УМДБ Волинської області створило спеціальну оперативно-чекістську групу на чолі з підполковником Киричуком та майором Паршиним. До її складу

увійшли: начальник 3 відділу 2-Н майор Могільовцев, його заступник – майор Єрошенко, заступники Луцького і Сенкевичівського райвідділів МДБ капітан Удахіна і майор Новікова, начальник відділення 2-Н Торчинського райвідділу МДБ старший лейтенант Кудінов, оперуповноважені управління МДБ старші лейтенанти Ішин і Чех, а також старші оперуповноважені Луцького і Сенкевичівського райвідділів МДБ старший лейтенант Помінов і капітан Анікін відповідно. Зазначеній опергрупі був наданий взвод 277 стрілецького полку військ МДБ (45 солдатів) під командуванням лейтенанта Погорелова, кінний взвод управління міліції і дільничні уповноважені райвідділів МВС. Крім того, в їхньому розпорядженні перебувало понад 100 інформаторів (*ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 372, т. 32, арк. 82, 85*). За їхнього посередництва «Похмурому» передали листа, який дискредитував підпільника Миколу Бобляха. Також агентура МДБ поширила в кількох селах Луцького і Торчинського районів листівки, які звинувачували бандерівців у вбивствах мельниківців (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 129, 147*).

Вночі 17 серпня 1947 р. боївка «Похмурого» оточила в будинку голови сільради с. Богушівка кількох співробітників МВС на чолі зі старшим лейтенантом Сементіновим. Заставши супротивника раптово, наказали підняти руки догори. Однак один із співробітників МВС зумів погасити світло та відкрив вогонь з пістолета. У перестрілці загинув «Похмурий» та старший лейтенант Сементінов. Крім того, один зі співробітників МВС отримав поранення в голову (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 204-206*). Підпільникам вдалося винести тіло вбитого командира до Боголюбського лісу (*АУСБУ ВО, ф. 5, оп. 1, спр. 8322, т. 3, арк. 158*). Проте поховати його не вистачило часу. Зранку тіло «Похмурого» виявила оперативна група МДБ під керівництвом майора Ступака (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 27*). Надалі командиром мельниківської боївки був «Остап», а його заступником – «Старий». Вони прийняли рішення розділитись на дві групи по чотири бойовики. Місцем базування «Остапа» були села: Забороль, Богушівка, Всеволодівка, Баїв, Ратнів Луцького і Усичі Торчинського районів, а «Старого» – села Гнідава, Рованці, Великий Омеляник, Полонка Луцького району (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 196*). Крім того, у березні 1948 р. зазначені мельниківці створили «легальну» боївку з 5-х жителів с. Боголюби під командуванням Івана Якимчука

(ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 257–262). Незважаючи на зазначені реорганізації підпілля зазнало катастрофічних втрат та надалі уникало активних дій. За матеріалами агентурної справи «Емігранти» на 10 березня 1948 р. органами МВС Волинської області було заарештовано 26 осіб, проведено 20 чекістсько-військових операцій та 40 засідок (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 213, 223). 5 липня 1948 р. у с. Цеперів Луцького району опергрупа МВС виявили боївку мельниківців. Під час перестрілки був важко поранений Мефодій Козачук («Денис», «Борис», «Галичанин»). Через кілька днів він помер у криївці (ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 372, т. 32, арк. 86; ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 186). 5 серпня того ж року неподалік с. Городище опергрупою МВС був оточений Парфен Родюк («Білас»), який застрелився, аби не потрапити у полон (АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 214). Оперативній групі райвідділу МДБ на чолі із старшим лейтенантом Миколою Чехом вдалось виявити боївку «Батька». Повертаючись на початку 1949 р. із завдання, радянські силовики помітили трьох підозрілих чоловіків. З ними зав'язалася перестрілка, двос невідомих зуміли відірватись від переслідування, а третій – Семен Лещук («Ярен») – забіг на подвір'я крайньої хати с. Вишків. Учасники оперативної групи довго не могли його знайти. Врешті випадково натрапили на підпільника в туалеті. Схоплений «Ярен» показав у лісі місце знаходження криївки «Батька». Оточені мельниківці відмовилися здаватися. Петро Солтис («Соловей») був вбитий при спробі вирватись із оточення, а Хома Терпелюк («Фомін») із с. Вишків – застрелився. 19 квітня 1949 р. у будинку жительки с. Жидичин Домки Жук був оточений «Батько». Він також відмовився здаватися та загинув у перестрілці (Чеха, 1990:4).

З метою здобуття необхідних ресурсів у ніч на 12 травня 1949 р. боївка «Остапа» здійснила напад на кооператив с. Шепель. Увечері того ж дня у Боголюбському лісі їх наздогнав взвод 277-го полку МДБ. Відстрілюючись мельниківці вбили службового пса і поранили старшого сержанта Сапожнікова, який застрелив з пістолета «Остапа». У вечірніх сутінках повстанці «Старий», «Мудрий» і «Дзідзюропа» зуміли втекти (ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 372, т. 32, арк. 86). При цьому останній отримав поранення у праву ногу (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 223 – 224). Переслідування опергрупою учасників боївки продовжувалося. Під час обшуку 22 травня 1949 р. будинку сестри «Старого» в с. Ратнів

вони виявили під піччю вхід до криївки. У відповідь мельниківці кинули в нападників гранату та відкрили вогонь. У результаті поранення отримали сержант Перевозников та рядовий Трушин. Скориставшись ситуацією, мельниківці залишили криївку та вискочили з будинку. Це помітив рядовий Краснобаєв та кинув у підпільників гранату. Унаслідок вибуху Володимир Омельчук («Старий») та Микола Боблах («Лом») загинули (*ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 372, т. 32, арк. 87*). Врятуватися вдалося лише двом учасникам боївки – Сергію Шевчуку («Малому») та Сергію Тандрику («Мудрому»). Опинившись у повній ізоляції, вони шукали можливості виїзду за кордон. З проханням дістати фіктивні документи звернулись до керівника мельниківського осередку в м. Рівне – Петра Мельника («Блакитного»). До нього виїжджала мати «Малого» – Феодора Шевчук («Тітка»). Однак, вирішення цієї проблеми потребувало часу, а співробітники МДБ ще активніше посилювали розшук підпільників (*Антонюк, 2014: 91 – 92*). Зранку 28 червня 1949 р. на «Мудрого» та «Малого», які відпочивали в житньому полі біля с. Забороль, натрапила оперативна група. Останньому вдалося втекти непоміченим. Натомість «Мудрий» відкрив вогонь, поранивши лейтенанта Погорелова (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 265*). Відстрілюючись зумів відбігти на 30 м та змінити позицію. Однак, невдовзі сам був поранений. Намагаючись уникнути полону, він підірвав себе гранатою (*АУСБУ РО, ф. 5, оп. 1, спр. 8886, т. 9, арк. 216 – 217*). У загиблого «Мудрого» вилучили автомат, гвинтівку, пістолет з гранатою, 300 набоїв та документ із закодованим текстом (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 265*). «Малий» зумів отримати фіктивні документи. Разом з матір'ю та братом він виїхав до східних областей СРСР (*Антонюк, 2014: 93 – 96*). Однак у березні 1950 р. повернувся до Забороля, де був арештований і завербований МДБ під агентурним псевдонімом «Тихий» (*ГДА СБУ, ф. 13, оп. 12, спр. 372, т. 32, арк. 87 – 88*).

На той період у Луцькому районі діяла остання мельниківська боївка під керівництвом «Баса». Виявити її співробітникам МДБ допоміг житель с. Баїв. Він запропонував в обмін на звільнення дружини надати інформацію про підпільника «Чумака» та його батька Мойсея Римаря. Останній був схоплений та надав розписку, що за 10 днів переконає підпільників вийти з повинною. 19 січня 1950 р. Мойсей Римар запросив членів боївки додому та зачитав

звернення. Через два дні шість учасників боївки «Баса» запросили в с. Баїв начальника Луцького райвідділу МДБ. Їхні родичі накрили стіл, а підпільники принесли три автомати і пістолети, а також 200 набоїв. Вони заявили, що вступають до колгоспу та покажуть криївку, де переховувались (*Антонюк, 2012: 54*).

У ході проведення агентурної справи «Емігранти» радянські силовики ліквідували 16 мельниківців, зруйнували 10 криївок, вилучили 5 пістолетів-кулеметів ППШ, 2 ручні кулемети РПД, 6 гвинтівок різних систем, 4 пістолети ТТ, заарештували 55 осіб (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 206, 224*). Після закінчення операції управління МДБ у Волинській області прийняло рішення відзначити своїх співробітників, які проявили себе під час знищення мельниківських боївок. Начальник 3-го відділення, відділу 2-Н майор Микола Могільовцев був нагороджений премією у розмірі місячного окладу, виголошено подяки із виплатою премії у розмірі 400 руб. оперуповноваженим того ж відділення старшим лейтенантам Михайлу Комякову, Миколі Чеху і лейтенанту Івану Ішину (*ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1217, арк. 229 – 231*).

Висновки. Опрацьовані матеріали свідчать, що збройна боротьба підпілля ОУН(М) проти радянської влади тривала до березня 1950 р. Єдиним регіоном, де вона документально зафіксована у післявоєнний період, були терени Луцького, Торчинського та Ківерцівського районів Волинської області. Незважаючи на значну організаційну роль емісарів Проводу українських націоналістів з Мюнхена, зазначені боївки були створені та поповнювалися виключно місцевими жителями віком від 16-ти до 29-ти років. озброєння було переважно радянського виробництва: пістолети, гвинтівки, пістолети-кулемети ППШ та ручні кулемети РПД, а також гранати. Основою бойової тактики були засідки, а також акції індивідуального терору. Вони спрямовувалися на окремих представників органів радянської влади, керівників колгоспів, силовиків та їхньої агентури. Тобто мельниківські боївки були ідентичні бандерівським. Їх завданням у цей період були диверсійно-терористичні операції зі зриву радянізації, які мали засвідчити збройну присутність у регіоні. Крім того, важливу роль відіграв збір розвідувальної інформації та розширення мережі. У перспективі представники обох гілок ОУН сподівалися на війну між країнами Заходу та СРСР. Особливістю мельниківських боївок була їх незначна чисельність та ізольованість.

Періодичне прибуття до Західної України кур'єрів ПУН суттєво не могло цього змінити. Зрештою після 1948 р. мельниківські боївки мінімізували свою активність, а головним завданням було уникнення повного знищення оперативними групами МДБ.

Використані посилання

Антонюк Я. (2012). Діяльність підпілля ОУН(М) на території Волині (1945–1950 рр.). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Історичні науки. № 1 (236). С. 49–55.

Антонюк Я. (2014). Останні мельниківці Рівненщини (1945–1949 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. № 2 (43). С. 62–100.

Архів управління Служби безпеки у Волинській області (далі – АУСБУ ВО), ф. 5, оп. 1.

Архів управління Служби безпеки в Рівненській області (далі – АУСБУ РО), ф. 5, оп. 1.

Байда Т. (2006). *Забороль – наше рідне село*. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. 60 с.

Бондаренко К. (1998). Діяльність українських загонів самооборони на Волині, Буковині та у Галичині в роки Другої світової війни. *Україна-Польща: важкі питання*. Т. 3: Матеріали III Міжнародного наукового семінару «Українсько-польські стосунки в роки Другої світової війни». Луцьк, 20–22 травня 1998 р. Варшава: Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців у Польщі: Turza. С. 15–31.

Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 2, оп. 1.

ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1.

ГДА СБУ, ф. 65, оп. 1.

Григоренко С. (2002). Три роки у Волинських лісах. Розповідь останнього бійця спецгрупи «Похмурого». *Аверс прес*. 31 жовтня. С. 4.

Д'яченко А. (2017). Мельниківські збройні формування та їх прихильники в роки радянсько-німецької війни (1941–1945 рр.). *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Випуск 116. С. 51–56.

Зек Б. (2019). Волинський обласний провід ОУН(М) у 1941–1944 рр.: структура та кадровий склад. *Краєзнавство*. № 4. С. 59–68.

Зек Б. (2020). Підпілля ОУН(М) в Луцьку: життєпис Сергія Кротюка (1903–1980 рр.). *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*. Випуск XVI. Луцьк: КП ІАЦ «Волиньенергософт». С. 123–132.

Зек Б. (2020). Діяльність Володимир-Волинського окружного проводу ОУН(М) в умовах німецької окупації (1941–1944 рр.). *Збірник матеріалів історико-краєзнавчої конференції «Нововолинськ: від західних кордонів Древньої Русі до сучасної Європи» присвяченої 70-річчю міста Нововолинська*. Нововолинськ, 2020. С. 24–33.

Крещук С. (1989). Останній з банди «Похмурого». *Радянська Волинь*. 1989. 14 червня. С. 4.

Чеха М. (1990). Вони і так «пам'ятні». *Слово правди*. 3 лютого. С. 4.

References

- Antoniuk Ya. (2012). The Activities of the Underground OUN(M) in Volynia (1945–1950). *Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesya Ukrainka*. Series: Historical Sciences. № 1 (236). P. 49–55. (ukr.).
- Antoniuk Ya. (2014). The last Mel'nykivtsi of Rivne Region (1945–1949). *From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB*. № 2 (43). P. 62–100. (ukr.).
- Archive of the Administration of the Security Service of Ukraine in Volyn region*, f. 5.
- Archive of the Administration of the Security Service of Ukraine in Rivne region*, f. 5.
- Bondarenko K. (1998). Activities of Ukrainian self-defense units in Volyn, Bukovyna and Galicia during the Second World War. *Ukraine-Poland: difficult issues*. Vol. 3: Proceedings of the III International Scientific Seminar «Ukrainian-Polish relations during the Second World War». Lutsk, May 20–22, 1998. Warsaw: World Union of Soldiers of the Home Army, Association of Ukrainians in Poland: Tyrsa. P. 15–31. (ukr.).
- Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine (hereinafter – GDA SBU)*, f. 2.
- GDA SBU*, f. 13.
- GDA SBU*, f. 65.
- Grygorenko S. (2002). Three years in the Volyn forests. The story of the last fighter of the special group «Pokhmuryi». *Averse press*. October 31. P. 4.
- Diachenko A. (2017). Melnyk armed troops and their supporters during the Soviet–German War (1941–1945). *Collection of scientific works «Gileya: scientific bulletin»*. Issue 116. P. 51–56. (ukr.).
- Zek B. (2019). Volyn regional leadership OUN(M) in 1941–1944: structure and staff. *Krayeznavstvo*. № 4. P. 59–68. (ukr.).
- Zek B. (2020). Underground OUN(M) in Lutsk: Life story of Serhii Krotiuk (1903–1980 pp.). *Old Lutsk*. Scientific and information collection. Issue XVI. Lutsk: KP IAC «Volynenergosoft». P. 123–132. (ukr.).
- Zek B. (2020). Activities Volodymyr-Volynsk lokal leadership OUN(M) under German occupation (1941–1944). *Collection of materials of the historical and local lore conference «Novovolynsk: from the western borders of Ancient Russia to modern Europe» dedicated to the 70-th anniversary of the city of Novovolynsk*. Novovolynsk, 2020. P. 24–33. (ukr.).
- Khreshchuk S. (1989). The last of the «Pokhmuryi» gang. *Soviet Volyn*. 1989. June 14. P. 4.
- Czecha M. (1990). They are already «memorable». *A word of the truth*. February 3. P. 4.

Antoniuk Ya., Zek B.

THE LAST BOIVKY OF THE OUN (MELNYKIVTISI): VOLYN. 1945 – 1950 YEARS

The processed materials show that the armed struggle of the OUN(M) underground against the Soviet authorities continued in Western Ukraine in the postwar period. It was discovered that it lasted until March 1950. The territories of Lutsk district of Volyn region were the only territories where the activities of Melnykivtsi sabotage and terrorist groups (boivky) in the postwar period were documented. Despite the significant organizational role of the emissaries of the Ukrainian Nationalist Leadership

from Munich, these boivkas were created and replenished exclusively by the locals aged from 16 to 29 years old. The armament was mainly Soviet-made: pistols, rifles, PPSH submachine guns and RPD handguns, as well as grenades. The ambush, as well as acts of individual terror were the basis of combat tactics. They were aimed at individual representatives of the Soviet authorities, heads of collective farms and security forces. The opposition to the enemy's agents among the Melnyk entourage and within the underground network was an important part of the struggle. Those counterintelligence actions were determined by the specifics of anti-underground MDB-MVS tactics, based on intelligence work at that period of time. Despite the fact that the rivalry between Melnyk and Bandera continued, both sides tried to avoid armed confrontation. In general, their tasks for working methods in this period in Volyn were identical. In particular, sabotage and terrorist operations were aimed at disrupting Sovietization and proving the armed presence of the underground network in the region. Intelligence was collected primarily to prepare for the future war between the USSR and the Anglo-American bloc. The Melnykivtsi and Banderivtsi were allies of the latter and hoped to gain statehood for Ukraine with their help. The small number of members and isolation were the peculiarity of the OUN (m) boivkas. The courier communication with the leadership of the Ukrainian Nationalists' Association in Munich was unsystematic. It significantly influenced only the process of formation of those Melnyk sabotage and terrorist units. For those reasons, after 1948, Melnyk boivkas minimized their activity, and their main task was to avoid the complete destruction by the operational groups of the MDB-MVS. On the other hand, the Bandera underground in Western Ukraine remained highly combat-ready for the next several years.

Keywords: OUN(M), Volyn region, melnykivtsi, boivka, MDB, MVS, sabotages, terrorist attacks, couriers.